

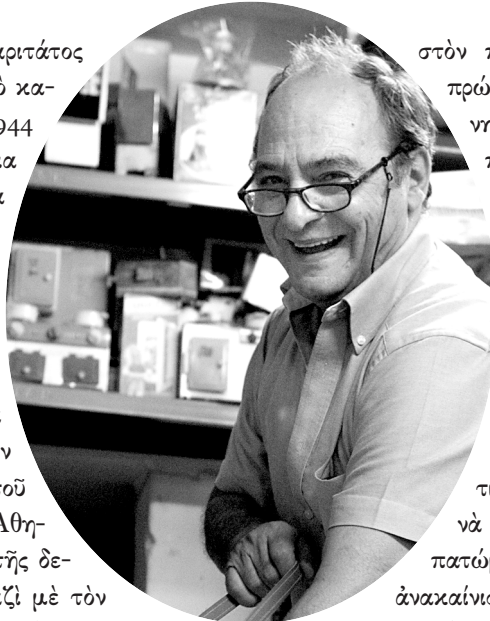
Μάνος Χαριτάτος (1944-2012)

Ο Μάνος Χαριτάτος γεννήθηκε το καλοκαίρι του 1944 στην Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου. Σέ ηλικία έννέα ετών, εγκαταστάθηκε με την οικογένειά του στην Ελλάδα, όπου ολοκλήρωσε τις εγκύκλιες σπουδές του στο Κολλέγιο Αθηνών. Φοίτησε στο Οικονομικό Τμήμα της Νομικής Σχολής Αθηνών και διετέλεσε διευθυντής του Μουσείου της Πόλεως των Αθηνών (1980-1989). Στά μέσα της δεκαετίας του 1960 ίδρυσε, μαζί με τον ιστορικό και στενό του φίλο Δημήτρη Πόρτολο, το Έλληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο (Ε.Λ.Ι.Α.), το οποίο έγινε, από το 1980, Ν.Π.Ι.Δ. (μη κερδοσκοπική εταιρεία). Ο ίδιος υπέγραψε ή συνέβαλε σε διάφορες εκδόσεις του Ε.Λ.Ι.Α., ενώ συμμετείχε σε συνέδρια και επιστημονικές συναντήσεις στην Ελλάδα και το εξωτερικό. Πέθανε στην Αθήνα στις 28 Δεκεμβρίου 2012.

Ευχαριστώ θερμά τον Δημήτρη Χαριτάτο για την παραχώρηση της φωτογραφίας του πατέρα του.

Τί να πρωτοθυμηθεί κανείς από έναν άνθρωπο σαν τον Μάνο; Πώς να τον κλείσεις σε μερικές φράσεις, σε μερικές σελίδες; Πάντα κάτι θα λείπει, κάτι θα έχεις ξεχάσει. Είναι ίσως καλύτερα να ανασύρεις και να κρατήσεις λίγες χαρακτηριστικές εικόνες, κάποιες εικόνες-σύμβολα που θα φέρουν πίσω τους όσες περισσότερες ανάμνησεις. Αυτό, βέβαια, είναι κάτι για τον καθένα προσωπικό.

Διαλέγω να θυμάμαι τις φορές που, κατεβαίνοντας την Αγίας Φιλοθέης, άκουγα (κάποτε ήδη από το ύψος της Αρχιεπισκοπής) να παίζει μουσική στο τέρμα. Άλλοτε την αγαπημένη του Πρωτοψάλτη, άλλοτε αυτά που λέμε σήμερα «νοσταλγικά» τραγούδια, άλλοτε ακόμα κι έμβατήρια ή τραγούδια από όπερέτες των Βαλκανικών. Κι όταν έφτανες



στον προθάλαμο του πλέον οικείου πρώτου ορόφου, τον έβλεπες άεικίνητο να ψάχνει ή να τακτοποιεί τα πραγματάκια του και να τραγουδά πάνω από τη μουσική, απασχολημένος, απορροφημένος, χαρούμενος, γεμάτος, ένθουσιώδης, γελαστός.

Τόν θυμάμαι κατακαλόκαιρο με καύσινα να παίζει στο απέναντι κτίριο της Αγίου Ανδρέου 4, να τακτοποιεί στρατιωτάκια σε προθήκες, αλλά και να καθαρίζει μανιωδώς τζάμια και πατώματα, σε εποχές πριν από την ανακαίνιση του κτιρίου. Τόν θυμάμαι, ακόμα, στην έκθεση των έργων που προορίζονταν για δημοπρασία, με σκοπό την αποκατάσταση της Αγίου Ανδρέου 5. Ένα από τα έργα, που φιλοξενούνταν στο «Σπίτι της Κύπρου», έπεσε κάποτε από τον τοίχο επειδή έφυγε το καρφί του. Όταν του το είπα, σκέφτηκε για λίγα δευτερόλεπτα και μετά, σαν να ήταν το φυσιολογικότερο πράγμα στον κόσμο και, ελλείψει πρόχειρου σφυριού, έβγαλε το γνωστό μαύρο παπούτσι του, κάρφωσε το καρφί με το τακούνι και αποκατέστησε το έργο στη θέση του.

Από τον Μάνο στο Μοναστηράκι δεν έχω μεγάλη έμπειρία, θυμάμαι όμως βόλτες στα παζάρια του Λονδίνου (σε όλα τα παζάρια!), όταν εγώ σπούδαζα εκεί κι εκείνος είχε έρθει ταξίδι. Θυμάμαι την άνεση με την οποία περιφερόταν ανάμεσα στους πάγκους, τα μάτια του που πετούσαν σπίθες, το ύφος του που ήταν ίδιο με παιδιού που πεινούσε κι έψαχνε το φαγητό του σαν να έκανε κάποια σκανταλιά: την αετήσια κίνησή του όταν έβρισκε κάτι που ήθελε, την ικανοποίησή του που το βρήκε και το πόσο στιγμιαία ήταν, καθώς άμέσως συνέχιζε την αναζήτηση για το επόμενο λάφυρο. Θυμάμαι πάντα το χιούμορ του, το χαρακτηριστικό βλέμμα του πάνω από τα γυαλιά, άλλοτε παιχιδιάρικο (ποτέ περιπαικτικό) κι άλλοτε όλο άπορία. Θυμάμαι έναν μάγο που,

χωρίς να καταλάβεις πώς, σέ μυούσε σ' έναν κόσμο μυστηριακό και θαυμαστό και σ' έκανε μέρος του αμετάκλητα.

Η ιδέα, ή σύλληψη, ό πυρήνας του Ε.Λ.Ι.Α. όφείλονται, βέβαια, σ' εκείνον και στόν φίλο του τόν Δημήτρη. Τό μεγάλομα, όμως, αυτού του φορέα όφείλεται, σέ μεγάλο βαθμό, και σέ όλους εκείνους που έμπιστεύτηκαν αυτά που είχαν ή αυτά που βρήκαν στό Ε.Λ.Ι.Α. Ούσιαστικά, όμως, δέν τά έμπιστεύτηκαν στό Ε.Λ.Ι.Α. Τά έμπιστεύτηκαν στόν ίδιο τόν Μάνο. Η προσωπικότητά του δημιουργούσε σέ όλους τήν έμπιστοσύνη, αυτή ήταν που μάς ένέπνευσε όλους και μάς συνεπήρε (πώς μπορεί, αλήθεια, νά σ' εύχαριστήσκει κανείς, βρέ Μάνο μου, γι' αυτό;). Και πόσο μπροστά έβλεπε, πόσο συστηματικά λειτουργούσε τό μυαλό του, όταν φρόντιζε, σχεδόν μέ έμμονή, για τήν καταγραφή και τήν τεκμηρίωση του ύλικού του, όλου του ύλικού του· σέ εποχές μάλιστα που τέτοιες έέργειες είτε ήταν άγνωστες είτε αποτελούσαν άπιαστα όνειρα για ανάλογους φορείς στην Ελλάδα. Κι όχι μόνον αυτό. Πόσο πρωτοποριακές, πόσο πρωτότυπες και πραγματικά μοναδικές για τό πλαίσιο αυτής τής έρημης χώρας ήταν οι εκθέσεις που φανταζόταν και πραγματοποιούσε: «Η Αθήνα των Βαλκανικών Πολέμων», «Η Αθήνα στό γύρισμα του αιώνα», αλλά και ή έκθεση για τόν Τρικούπη ή για τό ελληνικότσιγάρο και τήν αθηναϊκή γειτονιά στού Πουλόπουλου.

Ποιός ήταν ό Μάνος, τί ήταν; Ένας άνθρωπος έξόχως εύφυής, πνευματώδης, χαρισματικός, εύγενής, σεμνός, άπλός και άνεπιτήδευτος, άνιδιοτελής, άπλόχερος και γενναιόδωρος, υπεράνω χρημάτων και κέρδους, πέρα από στεγανά και στερεότυπα, παθιασμένος, άντισυμβατικός, πλήρης, χωρίς έπαρση, συμπλέγματα και άπωθημένα, μικρότητες και μικροψυχίες, έξυπνος, σπινθηροβόλος και διορατικός, χαώδης αλλά συστηματικός και μεθοδικός τήν ίδια στιγμή, αισιόδοξος, ακούραστος, άεικίνητος, δραστήριος, πάντα μέ μία νέα ιδέα, χωρίς νά ξέρει και χωρίς νά θέλει νά έφησυχάζει. Ένας άνθρωπος ένθουσιώδης, μέ ένεργητικότητα, διάθεση, κέφι και άντοχές μικρού παιδιού, μέ όξυδέρκεια και σπάνια καλαισθησία, που συνδύασε ιδανικά τό πνεύμα μέ τήν ύλη, τήν ούσιαστική σοβαρότητα μέ τόν παιδιάστικο ένθουσιασμό, που έζησε μέ τούς δικούς του όρους και μέσα άπ' αυτούς χάρισε στη χώρα του άπλόχερα ένα έργο πολύ μεγαλύτερο από όσο έχει

μέχρι τώρα άποτιμηθεί. Μά καλά, έλαττώματα δέν είχε; Και έλαττώματα είχε και λάθη έκανε – ανθρώπινο είναι. Υπήρξε όμως, πάνω άπ' όλα, μία πολύ δυνατή προσωπικότητα και, κυρίως, άνθρωπος τής προσφοράς. Κι αυτό τό τελευταίο άποδεικνύεται περίτρανα από τήν πιό γενναία πράξη του: κατάφερε, μπόρεσε νά άποχωριστεί τό έργο τής ζωής του (τή ζωή του τήν ίδια, κατά κάποιον τρόπο), μέ μοναδικό γνώμονα τή διάσωση του ύλικού του και – δέν είναι άσήμαντο, πόσω μάλλον αυτόνόητο – τήν έργασιακή έξασφάλιση των ύπαλλήλων του.

Παρόλα αυτά, υπήρξαν φορές που αυτός ό άνθρωπος άδικήθηκε (κυρίως ήθικά, κάποιες όμως φορές και οικονομικά) από διαφόρους, ακόμα και συνεργάτες του. Μένει, πάντως, ή ικανοποίηση ότι γενικά αγαπήθηκε και, πάνω άπ' όλα, εκτιμήθηκε. Κι αυτό πιστεύω ότι τό εισέπραττε πάντα και ό ίδιος – δικαίως!

Όταν έμαθα ότι ό Μάνος έφυγε κι όταν άντίκρυσά τήν εικόνα στό παρεκκλήσι του νεκροταφείου, σκέφτηκα αυτομάτως τά λόγια του Σικελιανού στόν κηδεία του Παλαμά: «Σ' αυτό τό φέρετρο άκουμπά ή Ελλάδα». Είναι κάτι που ισχύει άπόλυτα και σ' αυτήν τήν περίπτωση. Η νεότερη, τουλάχιστον, Ελλάδα απέκτησε πραγματικά τήν κιβωτό της κι εκείνος ήταν ό Νώε της. Μέ τή μεταφυσική δέν τά πάω καθόλου καλά. Μέ θέλγει και μέ γαληνεύει, όμως, νά τόν φαντάζομαι καβάλα στην ούρά ενός κομήτη (όπως κάποτε καβάλα στη μηχανή του διέτρεχε όλη τήν Αθήνα) νά πηγαίνει από άστέρι σέ άστέρι, νά σταματά για λίγο σέ φίλους, συγγενείς και γνωστούς, κάποτε και στη Φιφίκα του για ένα καφεδάκι ή ένα χτυπητό αυγό μέ μπόλικη ζάχαρη.

Προσπάθησα, όσο μπόρεσα, νά μη χρησιμοποιήσω παρελθοντικούς χρόνους. Άρνούμαι πεισματικά νά τόν σκεφτώ κουρασμένο, άνήμπορο, καταβεβλημένο, άποκαμωμένο. Δέν μου άρέσει, δέν έχω συμβιβαστεί μέ τήν ιδέα, νά χρησιμοποιώ παρελθοντικό χρόνο για τόν Μάνο. Άκούγεται όπωσδήποτε κοινότοπο, αλλά είναι αλήθεια: θά ζει πάντα μέσα από τήν προσφορά του, θά είναι πάντα παρών μέσα στους χώρους του Ε.Λ.Ι.Α. του, μέσα από τά πρό εκείνου άσήμαντα έφήμερα που άνέδειξε και τούς έδωσε πνοή· θά ζει πάντα μέσα σέ όλους έμάς, που τόν γνωρίσαμε, τόν αγαπήσαμε, τόν θαυμάσαμε, που μοιραστήκαμε μαζί του έναν σκοπό, ένα όνειρο, που τόν εκτιμήσαμε και τόν στηρίξαμε, είτε είμαστε οικογένεια, είτε

φίλοι και συνεργάτες, είτε «έρευνητές». Οί παρακαταθήκες του, οί απαιτήσεις και ή γενναιοδωρία του, ή ανάμνηση τῆς εικόνας του, ή φωνή του, ή σοφία του τελικά (δὲν εἶναι ὑπερβολή, νομίζω), θὰ μᾶς συντροφεύουν και θὰ μᾶς ἐπισκέπτονται πάντα, φέρνοντας και ξυπνώντας κάθε φορά ξανά βαθιά και οὐσιαστικά μηνύματα. Ἡ ἰδέα του, ή

αὐρα του, ή παρουσία του θὰ εἶναι πάντα γύρω μας και μέσα μας. Γιατί, τότε, μᾶς λείπει τόσο πολύ, τόσο ἐπώδυνα; Μά, γιατί, ὅπως εἶπε κι ὁ –Ἀλεξανδρινός κι ἐκεῖνος– ποιητής, «Χάσαμεν ὅμως τὸ πιὸ τίμιο – τὴν μορφή του».

Γειά σου βρέ Μάνο μου, Μάνο μας...

ΝΙΚΟΣ ΚΟΥΤΣΟΥΜΠΟΣ